

proposed for answering to the students of age between twelve to eighteen years from ten schools of Odessa, Ukraine. The original version of the scale of parental involvement (SPI) was adapted with the sample of Ukrainian adolescents. SPI showed a high level of internal consistency reliability. Statistically significant differences by gender in accordance with the SPI were not found. It was discovered that the highest level of parental involvement was seen regarding the control over spare time of adolescents, while the least level – regarding the control of their learning and their school performance. The direct relationship was found between the integral scale of SPI and unhealthy lifestyle factor «alcohol use/ occasional strong drinks», as well as the healthy lifestyle factor «smoking free environment». With the increase of the parental involvement, unhealthy behavior factors such as «pharmacological control» and «vomiting for the weight loss» were reduced. It was found that the severity of suicidal tendencies and Internet addiction in adolescents was in inverse relation to the level of parental involvement.

Key words: *adolescents, parental participation, healthy behavior, psychometric scale, mental health*

УДК 159.923.33

РЕСУРСИ ПСИХОДРАМИ У КОНТЕКСТІ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ-ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ

Федоровічева О. Л.,

вчитель географії загальноосвітнього навчального закладу № 224,
м. Київ, Україна

У статті актуалізовано проблему адаптації дітей-переселенців у процесі вивчення географії. Розкрито теоретичні аспекти методу психодрами та ресурси його у контексті розуміння суспільних процесів та механізмів взаємодії особистості і групи. Зокрема акцентовано увагу на можливостях психодраматичного напрямку психотерапії з метою трансформації негативних емоційних станів дітей-переселенців на позитивні та адаптації їх до нового соціокультурного середовища. Запропоновано найбільш ресурсні техніки роботи, які можуть застосовуватися при вивченні географії, що дає змогу використовувати у процесі адаптації власний досвід дітей, їх світовідчуття та світорозуміння при інтерпретації подій, що відбуваються як в Україні, так і в усьому світі.

Ключові слова: *психодраматичний напрям, діти-переселенці, групова робота, психоемоційний стан, трансформація.*

Актуальність дослідження. Як засвідчують практичні психологи загальноосвітніх навчальних закладів, сьогодні гостро постала проблема адаптації дітей-переселенців внаслідок збройного конфлікту в Україні. Діти, що приїхали зі Сходу та Криму є вразливими та болісно сприймають теми відносин між різними регіонами України, які стосуються подій, до яких вони причетні. Водночас, вони є досить категоричними у своїх судженнях у процесі їх взаємодії з однолітками та вчителями. Не поодинокими стали

випадки розгортання конфліктів між дітьми на політичному ґрунті у результаті яких погіршується соціально-психологічний клімат у класі в цілому та відчуття психологічної безпеки кожною дитиною зокрема.

Постала необхідність практичного розв'язання цієї проблеми та пошук найбільш адекватних методів надання психолого-педагогічної допомоги усім суб'єктам навчально-виховного процесу. У першу чергу йдеться про розвиток адаптивних ресурсів дітей-переселенців через активізацію механізмів усвідомлення та розуміння ними власної соціальної ідентичності, а також толерантного ставлення до інших думок, позицій, світогляду.

Виклад основного матеріалу. У процесі вивчення географії у загальноосвітньому навчальному закладі створюються широкі можливості для адаптації дітей-переселенців через застосування психодраматичних технік при вивченні тих чи інших тем, що зачіпають соціальні потреби дітей – відчуття своєї приналежності до певного регіону. Слід зауважити, що неабияке значення тут мають такі соціально-психологічні феномени, як «автостереотип» та «гетеростереотип», які пояснюють механізми сприйняття нами «чужих» і «своїх» соціальних груп. Так відомо, що групи до яких ми належимо (сім'я, свій шкільний клас), ми зазвичай сприймаємо у більш позитивному світлі, аніж групи, які є більш віддаленими. «Чужі» групи сприймаються нами як менш значимі, недостатньо «розумні», добрі, щирі тощо. Тобто автоматично ми їм неусвідомлювано приписуємо ланцюг негативних характеристик, що у процесі безпосередньої взаємодії може виявлятися вкрай гостро. Тепер коли ми висвітлили ці явища нам більш зрозумілою буде наступна логіка викладу ідеї про можливості застосування психодраматичних технік у процесі вивчення окремих тем з географії з метою адаптації дітей переселенців.

Для розуміння глибини пропонованих нами технік у процесі роботи з дітьми-переселенцями, необхідно звернутися до витоків психодраматичного підходу та можливостей його застосування. **Психодрама** в основному відома як специфічний психотерапевтичний метод, створений професійним лікарем-психіатром Я.Л. Морено. Але психодраматичний підхід виходить за рамки психотерапії. Це величезний набір ідей і технік, які можуть бути ефективні при найрізноманітніших формах індивідуальної та групової роботи і в даний час широко використовуються в інших напрямках психотерапії та рольового тренінгу, в освіті та навчанні, бізнесі та управлінні, а також в наукових дослідженнях. Однак при цьому часто опускаються і забуваються теоретичні та методологічні джерела психодраматического інструментарію. Тим часом важливою перевагою психодрами як унікального цілісного методу є поєднання детальної технологічної пропрацьованості із філософською і екзистенціальною глибиною розуміння сутності людини та її взаємодії зі світом. Терапевтичні устремління Я. Л. Морено з часів першої світової війни стосуються людства в цілому. Вже у своїх ранніх працях він відстоює думку, що самопочуття індивіда, так само як і здоров'я всіх людей, все більше визначатиметься в майбутньому долею людства, а доля людства все більше буде залежати від креативних і деструктивних інтеракцій окремих людей в групах і різних груп між собою. Враховуючи

посередницьку роль груп, що займають проміжне становище між індивідом і людством, на початку 30-х років Морено висунув вимогу про необхідність розвитку групової терапії. При цьому він розуміє під групою конкретну, реальну частину людства.

Людство включає в себе всі людські спільноти, які коли-небудь існували; але тільки останнім часом воно стало усвідомлюватися нами як самостійна система, як історично сформований і доступний для розуміння факт. Істинна групова терапія припускає тому пізнання цих законів шляхом соціометричного дослідження глибинних соціоемоційних структур груп. Вона розкриває незалежні від формальних поверхневих структур соціального агрегату - наприклад, групи працівників підприємства - емоційні зв'язки індивідів і чітко показує, що окремі члени соціального агрегату як в своєму індивідуальному розвитку, так і в актуальному психічному стані відчують на собі вплив цих емоційних структур. З іншого боку, соціометричні дослідження численних груп виявили залежність згуртованості, креативності та самого існування соціального агрегату від вхідних у нього індивідів, їх міжлюдських відносин і взаємодій, які в свою чергу розкриваються в психодрамі.

Тому терапевтичний метод Морено задуманий у вигляді тріадної системи, що включає в себе групову психотерапію, соціометрію і психодраму. Індивід і суспільство досліджуються, розглядаються і піддаються, терапії під кутом зору цієї тріадної системи в їх двосторонній взаємодії, причому не тільки терапевтом, але і самі по собі. Групова психотерапія Морено являє собою метод, заснований на дії, мета якої полягає в активізації та самоактивізації у окремого члена групи почуття відповідальності за себе як індивіда і за групу як ціле. У рамках цього методу відповідальність розглядається не просто як питання знання, а як заклик до дії. З цієї причини групова психотерапія втручається в закостенілі структури і намагається пробудити у людей, що опинилися у їх полоні, прагнення до спонтанності і нової креативності. Таким чином, метою групової терапії Морено є креативна революція. Це було сказано в той час, коли через поширення психоаналізу в його первинній формі, з одного боку, і марксизму, з іншого, між індивідом і масами утворилася здавалося непереборна прірва.

Першим представивши на суд громадськості пропозицію про розвиток групової психотерапії - у той час для біженців, що знаходилися в таборі - і почавши з 1932 року цілеспрямовано займатися груповою психотерапією з психічно хворими, Морено став таким чином піонером у цій галузі. З приводу Моренівської соціометрії французький соціолог Ж. Лапассад пише наступне: «Соціометрична революція - це не просто революція в малих групах і за допомогою малих груп, це насамперед соціальне перетворення. Це постійна революція всередині революції соціальної. Вона висловлює прагнення людей позбутися бюрократичних товариств. А це означає, що їй притаманний соціальний розмах, що приводить до кардинальних перетворень, заперече старі структури і сприяє набуттю знову соціальними групами своєї творчої сутності. Саме тому соціометрія є технікою соціального перетворення» [1].

У тому ж році на загальних річних зборах Американської психіатричної асоціації він оприлюднив принципи групової психотерапії, доповнені потім новими науковими фактами, які були їм встановлені:

1. *Фундаментальний принцип групової психотерапії полягає в тому, що кожен індивід - а не тільки терапевт - може впливати на іншого індивіда як терапевтичного агента, будь-яка група - як терапевтичного агента на іншу групу (85).*

2. *«Групова психотерапія є психотерапевтичним методом, що прагне до найбільш оптимального угруповання її членів. Цей метод сприяє, якщо це необхідно, перегрупованню членів, приводячи у відповідність констеляцію групи зі спонтанними мотивами і симпатіями її членів» [1].*

3. *«Групова психотерапія - це терапія не тільки окремого індивіда, який опинився через труднощі адаптації та інтеграції в центрі уваги, але і всієї групи і всіх індивідів, які з ним пов'язані» [1].*

4. *«Метою групової психотерапії є: а) сприяння інтеграції індивіда на протиположних неконтрольованим силам, які його оточують: це досягається завдяки вивченню індивідом – наприклад, за допомогою соціометричного аналізу - цього безпосереднього оточення; б) сприяння інтеграції групи. Таке зближення сторін – індивіда і групи – сприяє їх взаємній інтеграції.*

Наближеність методу до реальності виявляється, однак, не тільки в практиці психодрами, а й у тому, що вона має також під собою і теоретичне обґрунтування. Людина у світлі філософської антропології Морено – це людина діюча, якій вже самою структурою її тіла визначено діяти. Як така вона за своєю природою пов'язана з іншими людьми і космосом. Інші люди і космос – це сторони її буття. В основі психодрами лежить соціометрія – емпірично розроблене Морено вчення про міжлюдські стосунки. Спонтанність, креативність, прихильність до моменту і включеність у неповторні конкретні конфігурації є, однак, такими ж основними елементами психодрами, як і соціометрії.

Соціометричний метод, так само як і вся творчість Морено, виявився результатом осмислення феноменів, настільки звичайних, що вони навряд чи звернули б на себе увагу менш неупередженого у поводженні з фактами дослідника. Подібно іншим розробленим Морено методам, соціометрія зобов'язана своїм виникненням його вмінню дивуватися і характерному для моренівського мислення висотного польоту, котрий породив у нього прагнення осягнути сутність усіх незрозумілих явищ в їх всеосяжному значенні. Так і жив з цією внутрішньою установкою молодий лікар Якоб Морено Леві, коли наприкінці першої світової війни йому було доручено надавати медичну допомогу хворим в таборі біженців Міттерндорф неподалік від Відня. Хоча вигнані зі своєї батьківщини південнонімецькі селяни перебували там в однаково несприятливих зовнішніх умовах, проте Морено був вражений, наскільки по-різному були виражені у них недуги, нерідко виявлялися у вегетативних симптомах, які сьогодні ми б назвали психосоматичними. Він спостерігав, що більш благополучні з біженців ділили, як правило, свої бараки з рідними, старими знайомими або новими друзями, тоді як в халупах його постійних пацієнтів в порядку речей були роздратування, натягнуті відносини і склоки.

Володіючи живою уявою, Морено «побачив», як туди і сюди розтікаються потоки симпатії і антипатії між табірниками, і вже тоді у нього склалося переконання, що контроль над цими силами дозволив би полегшити долю тих, хто знаходився в таборі. Однак його звернення до компетентної влади із пропозицією про перегрупування біженців у таборі так і не було почуто. Враження, які справили на Морено людські відносини в таборі біженців, продовжували займати його і після війни. Працюючи в таборі, він не тільки усвідомив важливість соціальних відносин, у нього сформувалося також уявлення про «соціальність всесвіту», яка, як він вважав, повинна підкорятися таким же емпірично досліджуваним силам і законам, що й фізичний і біологічний всесвіти. Досліджувати ці сили, поекспериментувати з ними, досягнути глибинну сутність соціального всесвіту і описати його, причому не тільки зовні, як це робить класична соціологія, – все це стало метою його наступних роздумів.

Тут ми маємо намір простежити за новаторською роботою Морено тільки в області соціометрії. Уже в Міттерндорф йому стала очевидною *дієвість симпатії і антипатії* як потужних сил в соціальній сфері. Однак ці поняття здавалися йому для наукових цілей занадто невизначеними і затасканими. Але не чи відповідали симпатії і антипатії інші, більш загальні сили, які рівним чином можна було б виявити в біологічного та фізичного всесвітів? Морено зумів відповісти на своє питання позитивно: це сили тяжіння і відштовхування. Вони повинні були, на його думку, мати для соціальної структури таке ж значення, що і для структури сузір'я або молекули. Яким же чином можна було б включити їх в соціальний експеримент, так щоб вони не втратили своєї змістовності, і яким чином можна було б організувати цей експеримент, так щоб на його результат не вплинули припущення експериментатора чи інші артефакти дослідження? Старий соціологічний метод спостереження та опису Морено вважав непридатним. Крім того, йому не подобалося зводити людей до об'єктів дослідження і експериментувати з ними як з піддослідними тваринами.

Стало бути, проблема полягала не в організації експерименту, а в реорганізації традиційних методів дослідження. Соціометричний тест є результатом перетворення експериментальних методів соціології. Неневайса пише про нього: «Ми згодні з думкою Флоріана Знанієцькі, що об'єктами нових методів є старі соціологічні проблеми і що заслуга соціометрії полягає в тому, що вона дозволяє досліджувати феномени, якими споконвіку займалися вчені-гуманітарії, але які так і залишилися, по суті, просто вимірними, але недослідженими» [1]. Цей новий в методичному відношенні соціометричний тест був отриманий завдяки перекладу понять тяжіння і відштовхування в поняття вибору і відкидання і суб'єктивізація випробовуваних як найважливіша умова для проведення соціального експерименту. Останнє означає, що випробуваний приймає участь у тестуванні не тільки в якості вимірюваного об'єкта, але і в якості особи, суб'єктивно зацікавленої в пізнанні й зміні глибинної соціальної структури групи, з якою він пов'язаний у своєму житті.

Мета експерименту – не дослідження і вимірювання жорстких поверхневих структур соціального агрегату, наприклад сім'ї, а експериментальне вивчення динамічних глибинних соціоемоційних

структур - «взаємозв'язків життєвого продукту», тобто соціоемоційної напруженості та її наслідків. Результати соціометричного дослідження становлять основу для терапевтичної зміни існуючих соціальних відносин - головної мети соціометричного експерименту. Без точного знання глибинних структур соціального агрегату цінність зовнішніх заходів з наданням допомоги, якими б доброзичливими вони не були, невелика, а саме тому, що «соціальні конфлікти і напруженість зростають в прямо пропорційній залежності від соціодинамічної розбіжності між офіційною структурою суспільства та її соціометричною матрицею» [1]. Тому Морено звів учасників соціометричного тестування зі статусу об'єкта дослідження в статус дослідника дії (action researcher). Всі вони, мотивовані своєю актуальною соціальною ситуацією, повинні були виконати тест у власних інтересах. Тільки таким чином можна було домогтися релевантних результатів дослідження. При соціометричному тестуванні мова, стало бути, йде не про виявлення симпатій шляхом опитування, як при вивченні громадської думки, а про перший крок до зміни існуючих відносин. Якщо учасники тестування усвідомлюють важливість даного завдання для свого життя, то їхні вибори і відкидання є показаннями, яким можна довіряти. Так як терапія соціальних конфліктів і їх індивідуальних наслідків належить до числа головних завдань психодрами, Морено підкреслює важливість попереднього соціометричного дослідження як передумови для більш чіткого розуміння ситуації, що склалася і для цілеспрямованої терапевтичної роботи.

Після роботи в таборі біженців Морено був одержимий ідеєю, що емоційні внутрішні чи глибинні структури будь-якої групи потрібно представляти і досліджувати подібно до того, як лікар за рентгенівськими знімками може вивчати внутрішні органи людського тіла. Здійснення цього завдання стало можливим завдяки графічному зображенню результатів соціометричного тесту, який також ми маємо змогу творчо трансформувати до цілей зазначених у темі статті.

Отже, виклавши теоретичні основи для розуміння психологічних механізмів дієвості психодрами у груповій роботі з класом перейдемо до детального опису можливих варіантів застосування окремих технік під час вивчення географії у школі.

Техніка 1 «Карта України». Учням пропонується поділитися за тими регіонами звідки походять їх рід. З якою областю України вони найбільше пов'язані. Тобто умовно поділитися на групи відповідно до різних регіонів України. Потім пропонується уявно перевтілитися у ситуацію, яку зараз реально переживають люди, які проживають на тій території зараз. Про що думають, відчувать, чим займаються тощо. Подумати кілька хвилин. Потім обговорити це у групах. Після цього кожна група придумує сценку для цієї області, яка відображає емоції, характер та поведінку типових представників цього регіону. Ключову тему, яка турбує зараз жителів цієї місцевості. І демонструє це представникам з інших регіонів, які є глядачами. І так кожна область представляє свою тему, яку потім обговорюють спільно усі учасники психодраматичної гри. Після гри відбувається зворотній зв'язок у процесі якого якого діти аналізують, що вони зрозуміли із того, що

намагалися їм показати однокласники, що відчували і чи знаходять відгук ця тема у їх внутрішньому світі.

Ця техніка може продовжуватися, залежно від часових можливостей. Учням також можна запропонувати придумати свій «Месидж» іншим регіонам України, тобто свої послання і послухати відповіді від них. Це дає змогу прояснити не лише позиції дітей, особливості сприйняття та розуміння ними ситуацій, що відбуваються скажімо на Сході чи Заході України, прояснити їхнє ставлення до тих подій, що там відбуваються.

Техніка 2 «Минуле, теперішнє, майбутнє України». Учням можна запропонувати обрати кілька регіонів України, між якими зараз найбільші протистояння. І розіграти діалог між ними. Діалог можуть вести як двоє представників із кожного регіону, так і мікрогрупа, яка спочатку продумує тему діалогу, ініціатора тощо, а потім хтось один представляє продукт роботи групи. Після того як діалог відбувся, учасникам пропонується обговорити його. Потім учням потрібно розбитися на чотири команди. Дві з яких будуть розігрувати позицію у діалозі одного учасника діалогу, а решта дві команди іншого учасника. І цих двох команд одна показує сценку, яка відображає події із минулого, які призвели до такої позиції у діалозі, а інша - можливий розвиток подій у майбутньому у цьому регіоні. Решта учнів є глядачами. Так само за іншим учасником діалогу. По завершенню гри зворотній зв'язок у процесі якого визначаються ключові події із минулого, які стали наслідком тих чи інших ситуацій у регіоні та можливі прогнози на майбутнє.

Техніка 3 «Україна-Європа-Росія». Так само учням пропонується поділитися на чотири підгрупи. Три з яких представляють Україну, Європу і Росію. А четверта група – глядачі. І розіграти ситуацію їх взаємодії. Кожній мікрогрупі пропонується представити відчуття, переживання, думки і принципи поведінки представників цих країн. А також сформулювати ключове гасло для кожної країни. Тобто, що саме хоче донести Україна Росії, Європі, а вони у свою чергу Україні. Спробувати поспілкуватися і вербально і невербально та розіграти ключові ролі у цій взаємодії. Після гри також рефлексія і зворотній зв'язок. Перелік подібних технік можна продовжувати у відповідності до теми, що вивчається на уроці. Це безмежна педагогічна творчість.

Висновки. Ці ігри надзвичайно ресурсні як у якості формування адекватних уявлень дітей про ситуацію в Україні та за її межами. Це водночас потужний засіб формування сприятливого соціально-психологічного клімату у класі, що у результаті дає змогу кожному відчутти не лише свою причетність до світових процесів, а й прояснити власну ідентичність, що є важливою умовою адаптації підростаючої особистості до сучасного динамічного середовища.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямку можуть бути розробки психолого-педагогічного циклу у напрямку можливостей самопомоги. Йдеться про розробку спеціальних інструментів як для дітей-переселенців, так і їх батьків, які б дали змогу не тільки трансформувати їх негативний досвід у повсякденному житті, здобутий унаслідок збройного конфлікту в Україні, а й сприяли б побудові нової

соціальної та особистісної ідентичності як головних умов психологічного благополуччя особистості.

Список використаних джерел

1. Лейтц Г. Психодрама: теория и практика. Классическая психодрама Я. Л. Морено / Лейтц Г. – М. : Издательская группа «Прогресс», «Универс», 1994. – 352 с.

REFERENCES:

1. Leitts, G. (1994). *Psychodrama: teoriya i praktika. Klassicheskaya psihodrama Ya. L. Moreno [Psychodrama: Theory and Practice. Classical psychodrama of J.L. Moreno]*. Moscow: Izdatel'skaja gruppa «Progress», «Univers» [In Russian].

Федоровичева А. Л. Ресурсы психодрамы в контексте адаптации детей-переселенцев в процессе изучения географии. В статье актуализировано проблему адаптации детей-переселенцев в процессе изучения географии. Раскрыты теоретические аспекты метода психодрамы и ресурсы его в контексте понимания общественных процессов и механизмов взаимодействия личности и группы. В частности акцентировано внимание на возможностях психодраматического направления психотерапии с целью трансформации негативных эмоциональных состояний детей-переселенцев на положительные и адаптации их к новой социокультурной среды. Предложены наиболее ресурсные техники работы, которые могут применяться при изучении географии, что позволяет использовать в процессе адаптации собственный опыт детей, их мироощущение и миропонимание при интерпретации событий, происходящих как в Украине, так и во всем мире.

Ключевые слова: психодраматическое направление, дети-переселенцы, групповая работа, психоэмоциональное состояние, трансформация.

Fedorovycheva O. L. Psychological drama resources in the context of adaptation of relocated children with help of geography lessons. The article raises the problem of adaptation of relocated children with help of geography lessons. The theoretical aspects of psychodrama method are discussed as well as its resources in the context of social processes and interaction mechanisms understanding between a person and a group. In particular, attention is focused on psychodrama psychotherapeutic opportunities to transform negative emotional states of the relocated children into positive ones and adapt these children to a new socio-cultural environment. Most resourceful technique are proposed that can be used at geography lessons, they allow a teacher to use children's own experience in the adapting process, their attitude and world outlook during interpretation of events in Ukraine and worldwide. The author highlights that psychodrama, as a method revealing problems in human communities, exists for a long times, but only recently it was developed as an independent system of psychological help. A social-metric research can reveal underlying emotional structures in a group, in our case it is a school class, show the nature of emotional ties between children and peculiarities of their perception of the contemporary situation at regional and all-Ukrainian level. The

article presents convincing arguments that the studied group structure, interpersonal relationships and interactions in the class community, revealed in psychodrama, enable children to be included at joint projects, improve their communication skills, creativity and social maturity.

Key words: *psychodrama, relocated children, group work, psycho-emotional state, transformation*

УДК 159.923.2 – 053.6

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ФОРМУВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ З РОЗВИТКУ ВПЕВНЕНОСТІ У СОБІ В ПІДЛІТКІВ

Хомчук О. П.,

аспірант Національного педагогічного університету
ім. М. П. Драгоманова, асистент кафедри соціології та психології,
Білоцерківський інститут економіки та управління університету «Україна»,
м. Біла Церков, Україна

У статті проаналізовано погляди на розвиток впевненості у собі з позицій різних наукових підходів і напрямків психокорекції. Розглянуто особливості проведення формувального експерименту з підвищення рівня розвитку даного психічного явища в підлітковому віці, визначено принципи його побудови, етапи, завдання і форми роботи. Підвищення рівня розвитку впевненості у собі здійснювалось через цілеспрямований вплив на особистісні детермінанти (мотивація досягнення, автономність, рефлексивність, копінг-стратегії) завдяки реалізації визначених психолого-педагогічних умов засобами психокорекції.

Ключові слова: *автономність, впевненість у собі, мотивація досягнень, рефлексія, копінг-стратегії, підлітковий вік, саморозуміння, самоствердження.*

Постановка проблеми. Зростання активної, самостійної, впевненої у собі молодшої людини є важливою проблемою на сучасному етапі розвитку суспільства. Збалансований рівень розвитку впевненості у собі сприяє налагодженню міжособистісних стосунків, досягненню успіху у соціально-значущій діяльності, самореалізації особистості.

Аналіз останніх досліджень. Сучасні розробки проблеми впевненості у собі представлені у роботах Н.Ю. Будіча, М.Є. Мішечкіної, В.Г. Ромека, І.С. Толкунової, О.С. Шило на ін. У своїх дослідженнях ми погоджуємось з позицією В.Г. Ромека про те, що впевненість у собі виявляється у позитивній оцінці людиною власних навиків і можливостей як достатніх для досягнення власних (суб'єктивно важливих) цілей і задоволення власних потреб [8, с. 157]. У попередніх наукових статтях нами були розкриті теоретичні засади розвитку особистісних детермінант розвитку впевненості у собі в підлітковому віці та результати констатувального експерименту.

Метою даної статті є вивчення теоретичних засад побудови психокорекційної програми з підвищення рівня впевненості у собі в даному віковому періоді на основі отриманих результатів емпіричного дослідження.